

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри теорії та практики перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Зимомрі Івана Миколайовича про дисертацію Христини Валеріївни Білінської на тему «Художній універсум романів Едіт Вортон: герменевтичні аспекти», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. На сучасному етапі розвитку українського літературознавства характерним постає пошук нових орієнтирів з метою освоєння досі невивчених аспектів. У цьому плані варто розглядати й рецензовану дисертацію «Художній універсум романів Едіт Вортон: герменевтичні аспекти» Христини Білінської. На моє переконання, ця праця є показовою щодо значущості осмислення пріоритетно специфічних наукових проектів як у діахронному, так і в синхронному вимірах. Це стосується й теоретичних підходів герменевтики з проєкцією на аналіз художніх текстів у контексті творчості Е. Вортон. Власне, вивчення художніх світомоделей видатної представниці американського письменства вагоме саме в плані розуміння особливостей еволюції літературних стилів та тенденцій на зламі XIX і XX століть. Рівень художньої світобудови письменниці засвідчує цілісність творчого методу та стильову виразність.

Робота Х. Білінської знаходить своє окремішне місце серед досягнень сучасного літературознавства, з яких проступає сутність інтерпретації художнього світу. Дисертантка не повторює ходи, реалізовані своїми попередниками (Т. Гундорова, Р. Гром'як, І. Денисюк, Д. Наливайко, П. Іванишин, М. Зимомря, Г. Клочек, Л. Мацевко-Бекерська). Здобувачка зробила спробу по-новому висвітлити низку

ключових питань з проекцією на герменевтичні аспекти художнього універсуму прози Е. Вортон. Окремі теоретичні постулати рецензованої роботи засновані на ідеях, що стали базовими для багатьох зарубіжних учених – А. Бергсона, М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера, В. Ізера, Р. Інгардена, О. Конта, І. Тена, З. Фрейда, К. Г. Юнга. У цілому ж теоретичне підґрунтя дисертації заслуговує схвалення. Воно дає змогу розглядати герменевтичний дискурс прози Е. Вортон з позицій різних методик аналізу (герменевтичний, феноменологічний, культурно-історичний, порівняльно-історичний, структурно-семіотичний, рецептивно-естетичний). Такий підхід дав можливість здобувачці системно розкрити компоненти та поетологічні маркери творчості авторки роману «Дім радості». При цьому поняття художнього універсуму Х. Білинська трактує широко, тобто зі залученням теоретичних розробок цього феномена в українському та зарубіжному літературознавстві. Звідси – переконливість авторського обґрунтування терміна на рівні літературної картини світу, «котра відображає ту чи іншу національну реальність, наприклад, як «світ народу», як «четвірку» (М.Гайдеггер), структуровану передусім простором, часом, людиною і сферою Божественного» (с. 35). Отже, дисертантці вдалося розширити та збагатити створену в українській науці парадигму літературного життя у багатьох іпостасях, у тім числі щодо розуміння природи різнопланових національних контекстів і впливів. У цьому зв'язку й доцільно оцінити дисертацію Х. Білинської як успішну спробу дослідити актуальну проблематику – герменевтичні аспекти художнього універсуму романів Е. Вортон.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Роботу характеризує чітка й логічна структура. Вибір методів дослідження є доцільним і виправданим. Здобувачка опрацювала значну кількість літературознавчих, культурологічних та філософських праць. У цьому

сенсі заслуговує схвалення як сам задум дисертації, так і його реалізація. Робота Х. Білінської органічно вливається в науковий дискурс і прикметно оприявнює нові підходи до вивчення проблемних явищ. Як задекларувала дослідниця, її узагальнена мета полягала в реалізації таких завдань, як: а) витлумачення характерних особливостей художнього всесвіту Е. Вортон; б) дослідження специфіки впливу натуралістичних тенденцій на творчість письменниці; в) окреслення самотності часопросторової організації аналізованих романів; г) трактування антропологічної домінанти прози Е. Вортон; г) простеження художньо-образної модифікації романів «Дім радості», «Епоха невинності» й «Напівсон»; д) аналіз інтертекстуальних зв'язків романів Е. Вортон з прозою Г. Джеймса; е) зіставлення особливостей поезики натуралізму в творах Е. Вортон та Т. Драйзера. Прагну наголосити: дисертантці вдалося виконати поставлені завдання. Головне при цьому те, що Х. Білінська на сторінках дисертації здобулася на самостійні рішення, слушні спостереження та однозначні висновки. Зрозуміло, краще з художнього доробку Е. Вортон вже було предметом дослідницьких зацікавлень з боку багатьох науковців. Веду мову, зокрема, про таких дослідників, як М. Белл, Б. Бендер, Дж. Бір, Н. Волкер, Г. Лі, Д. Кемпбелл, Ш. Кім, Б. Невіус, Л. Рубін, Дж. Скотт, Дж. Флайсснер. У цьому зв'язку варто відзначити передусім вибір об'єкта дослідження. Х. Білінська обрала для аналізу найбільш репрезентативні твори Е. Вортон – романи «Дім радості» («The House of Mirth», 1905), «Епоха невинності» («The Age of Innocence», 1920) та «Напівсон» («Twilight Sleep», 1927). Це дало здобувачці широкі можливості для об'єктивних висновків, а також містких зіставлень з прозою Т. Драйзера та Г. Джеймса. Важливо, що Х. Білінська не оминає складних трактувань і трансформацій, що уможливлюють принципово відмінні позиції.

Структура дисертаційної студії підтверджує висновок про концептуальний задум дослідження й відзначається чіткою, послідовною й логічною структурованістю. Це забезпечило послідовне й вивірене розгортання дослідницької логіки. Робота традиційно складається з трьох розділів, кожен із яких запрограмовує увиразнення вагомих аспектів дисертації і містить відповідні до змісту узагальнення.

У вступній частині констатовано ступінь актуальності теми, її наукову новизну, визначено мету, об'єкт, предмет і завдання розвідки, осмислено методологічні орієнтири, очікуване практичне застосування, підкреслено відповідність дисертації комплексному плану науково-дослідницької роботи кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, подано інформацію про апробацію та публікації результатів дослідження.

Ефективність структурно-композиційної побудови дисертації досягнута за рахунок переконливо розгорнутого прочитання оригінальних текстів. Органічну цілість становлять як кожний з трьох розділів, так і чітко укладені в підструктури параграфи, в яких зібрано й осмислено багатий матеріал. Дисертантка послідовно розглядає: а) основні аспекти сутності й структури художнього світу; поетику натуралізму в романах Е. Вортон; особливості часу й простору в художній світомоделі американської письменниці (перший розділ – «Теоретичні засади і практика тлумачення художнього світу як складової поетики прози Едіт Вортон», с. 26–101); б) соціально-побутові домінанти роману «Дім радості»; психологічне трактування дійсності в романі «Епоха невинності»; модерністські модуси дійсності в романі «Напівсон» (другий розділ – «Ейдологічні аспекти інтерпретації прозового світу Едіт Вортон», с. 102–146); в) специфіку творчого методу Едіт Вортон, з одного боку, та Генрі Джеймса – з іншого; самотність поетики натуралізму в прозовому доробку Едіт Вортон і Теодора Драйзера (третій розділ – «Компаративно-

типологічні риси тлумачення літературного універсуму Едіт Вортон», с. 147–179). Таку послідовність, без сумніву, можна вважати цілком прийнятною, продуктивною та логічно виправданою. Щоправда, не всі задані пункти реалізовані з однаковою націленістю. Адже теоретичний матеріал превалює над емпіричною складовою. Це можна пояснити прагненням авторки роботи продемонструвати складність і різноаспектність осмислюваного масиву в теоретичному ключі. Важливо, що чіткість окреслених у першому розділі дослідницьких засад зумовила успішність реалізації наукових пошуків Х. Білінської у другому та третьому розділах, які один одного доповнюють і навзаєм конкретизують.

Доказовість викладених у дисертації тверджень і положень – одна з визначальних характеристик рецензованої роботи. Х. Білінська представила наукові положення, які ґрунтуються на всебічному аналізі як теоретичного матеріалу, так і дослідженні художніх текстів. Це дає підстави констатувати, що авторка успішно досягла задекларованої мети. Висновки у дисертації чіткі й обґрунтовані, відображаючи результати дослідницького пошуку дисертантки. Ключові положення та спостереження проілюстровано переконливими прикладами.

Наукова новизна одержаних результатів, їх теоретична і практична значущість. Дисертантка сформулювала вагому наукову проблему й переконливо обґрунтувала потребу в її системному опрацюванні. З-поміж найбільш істотних результатів доцільно виокремити такі:

- оприявлено новаторський підхід до вивчення художнього універсуму на прикладі репрезентативних романів Е. Вортон;
- комплексно проінтерпретовано творчість американської письменниці з урахуванням ідіостилю авторки та типологічних зв'язків з культурними явищами кінця XIX – початку XX століть;

- вперше в українському літературознавстві проведено порівняльний аналіз стилю Е.Вортон з методами Генрі Джеймса та Теодора Драйзера;
- у науковий обіг уведено літературознавчі праці, мемуари та критичні есе Е. Вортон;
- продемонстровано значущі зміни у світовому літературному процесі на рубежі XIX і XX століть, відзначаючи перехід від реалістичного до модерністського світобачення.

Таким чином, представлена дисертація спрямована на дослідження складного, втім числі з теоретичного боку, а до того ж недостатньо вивченого наукового матеріалу. Це зумовлює значною мірою й можливість широкого практичного використання даної розвідки. Прикладний характер одержаних результатів та основних ідей праці вбачається в тому, що матеріали дослідження знайдуть застосування у викладанні курсів з теорії літератури, історії зарубіжної літератури, спецкурсів з американської літератури у закладах вищої освіти.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Усі вимоги до логіко-структурної схеми наукової роботи в дослідженні Х. Білінської дотримано. Одержані результати відповідають задекларованій меті та завданням дисертації. Результати пошуку широко апробовано на загальноукраїнських форумах. На користь дисертантки свідчить також список опублікованих праць. Авторські напрацювання викладено в 10 одноосібних статтях (з них – 8 статті у провідних фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних виданнях). Публікації висвітлюють матеріал усіх розділів дослідження. Кількість і обсяг публікацій відповідають чинним вимогам до оприлюднення матеріалів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Попри безперечні здобутки праці, дисертація викликає й певні

полемічні роздуми та зауваження. Власне, як і кожна новаторська наукова праця, рецензована дисертація спонукає подискутувати з авторкою. У критичному плані прагну звернути увагу на такі моменти.

1. У підрозділі 1.1. (с. 31) зазначено, що для доробку Е. Вортон характерним є докладний опис способу життя нью-йоркських аристократів (відтак цілком закономірно в підрозділі 1.4. аналізується буття персонажів у контексті саме буденності). У цілому ж у роботі творчість американської авторки розглядається як соціально-психологічна проза, а не як соціально-побутова. Варто було б більш чітко обґрунтувати такий підхід до визначення жанрового аспекту творчості Е. Вортон.
2. На с. 147 підкреслюється той факт, що Едіт Вортон, як і Генрі Джеймс, були письменниками-експатріантами, які активно зображали інтернаціональну тематику з відповідними проявами космополітизму. Натомість у дисертації твори Е. Вортон проінтерпретовано крізь призму націософських гайдеггерівських концепцій. Робота виграла б, якби дисертантка увиразнила таку мотивацію.
3. Романи «Епоха невинності», «Напівсон» і «Дім радості» розглядаються як зразки соціально-психологічної прози. У цьому зв'язку доцільно пояснити менш значущий модус минулого в творах «Епоха невинності» та «Напівсон» у порівнянні з романом «Дім радості».
4. Чому обрано літературну антропологію, яка виникла наприкінці ХХ століття, для інтерпретації творчості Едіт Вортон як представниці реалістичної літератури початку ХХ століття?
5. Більш детального роз'яснення потребують поняття «темпоральний індикатор» (с. 103) та «темпоральний детермінант» (с. 104). Ця

заувага стосується й терміна «консолідуєчий елемент» (с. 107) на рівні його взаємодії з обраною темою.

6. Робота подекуди вразлива вкрапленнями публіцистичності та ліричними відступами.

Висловлені в цьому відгуку зауваження не проблематизують значення виконаної дослідницької праці та ваги її результатів. Окремі аспекти мають чіткий дискусійний потенціал.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Тема кваліфікаційної праці Христини Валеріївни Білінської – актуальна. Висновки та основні положення дисертації мають наукову новизну, належну теоретичну та практичну цінність. Під час аналізу дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок. Детальне ознайомлення з рецензованим текстом дає всі підстави стверджувати, що дисертація Х. В. Білінської є самостійною й завершеною працею, яка виконана на належному науковому рівні з використанням сучасних дослідницьких методів. Авторка послідовно дотримується дисципліни наукового стилю, аргументовано оперує поняттями теорії літератури. Заявлена тема розкрита повною мірою. Теоретична база дослідження, висвітлення та узагальнення підходів до вивчення порушуваної у дисертації проблеми, логічність та аргументованість викладення змісту й результатів дослідження, коректність використання методологічного апарату, логіка інтерпретації фактичного матеріалу, ретельність виконання практичної частини дослідження та повнота й обґрунтування наведених висновків – безперечні позитивні риси рецензованої роботи. Вважаю, що дисертація розширює, узагальнює й поглиблює знання про герменевтичні аспекти художнього універсуму прози Ведіт Вортон, а відтак її варто розглядати як вагомий внесок в теорію літератури.

Дисертація Христини Валеріївни Білінської на тему «Художній універсум романів Едіт Вортон: герменевтичні аспекти»» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 341 від 21.03.2022). Христина Валеріївна Білінська заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент

Іван ЗИМОМРЯ

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри теорії та практики перекладу

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

